EBÛ İSHÂK İSFERÂÎNÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû İshâk olup, adı İbrâhim bin Muhammed bin İbrâhim bin Mihrân el-İsferâînî'dir. Kendisine, dinin temeli demek olan Rüknüddîn de dendi. Ebû İshâk; kelâm, fıkıh, usûl-i fıkıh ve diğer ilimlerde de âlim idi. Ebû İshâk, zamanının üç büyük kelâm âliminden biri idi. Diğerleri Kâdı Ebû Bekr Bâkıllânî ve İmâm Ebû Bekr bin Fürek idi. Dostları ve düşmanları, bu üç zâtın büyük olduklarını kabûl edip medh ettiler.

Ebû Hâtem el-Abdevî şöyle anlatır. Ebû İshâk birgün, "Ölümümün Nişabûrda olmasını arzu ediyorum. Bu beldenin kıymetli insanları namazımı kılsınlar" dedi. Beş ay sonra, 418 (m. 1027) yılında aşure günü vefât etti. Namazını İmâm el-Muvaffak kıldırdı.

Ebû İshâk'dan; Ebû Bekr İsmâilî, Da'lec bin Ahmed es-Sicsî Ebû Tayyib Taberî, Hâkim en-Nişâbûrî ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Ebü'l-Hasen Abdülgâfir el-Fârisî; "Ebû İshâk, Kitap ve Sünneti, usûl, kelâm, fıkıh ve Arabcanın inceliklerini bilmede ve bu ilimlerde zirveye çıkması, İmâmlık şartlarını taşıması ile ictihâd derecesine ulaşan âlimlerdendir" demiştir.

Hâkim Ebû Abdullah en-Nişâbûrî Târih-i Nişâbûr adlı eserinde, Ebû İshâk hakkında; "Ebû İshâk, usûl-i fıkıh ve kelâm âlimidir. Zühd sahibi olup, dünyâya hiç kıymet vermezdi. Nişâbûr'da kendisinin ders vermesi için, emsali olmayan büyük bir medrese yapıldı. Orada ders okuttu. Yüzlerce âlim yetiştirdi. O, ictihâd derecesine yükseldi. Çok ibâdet eder, haram ve şüphelilerden kaçardı" demektedir.

Şeyh Ebû Amr bin Salâh ise; “Ebû İshâk, Usûl-i fıkıh ilminde çok mahir idi. Çözülemiyen mes’eleleri kolaylıkla hallederdi” demiştir.

Ebû İshâk hazretleri buyurdu ki: “Îmân; açıkça bildirilmiş olan şeylere yalnız kalb ile inanmaktır. Dil ile söylemek ve ibâdetleri yapmak îmân değildir.”

Ebû İshâk hazretlerine, “Oruçlu bir kişi, kendi araştırması ile güneşin battığını zannetse, iftar edebilir mi?” diye suâl edilince, “O kişi, kesin olarak güneşin battığına kanâat sahibi olmadıkça iftar edemez” dedi. Diğer âlimler de “O kişi, madem ki kendisi araştırdı ve güneşin battığını zannetti. O halde o kişinin iftar etmesi caizdir” dediler.

Ebû İshâk’ın yazmış olduğu eserler şunlardır: 1. Kitâb-ül-kebîr (Câmi-ül-huliyyi fî usûl-iddîn ver-reddi alel-mülhidîn, beş cildlik bir eserdir. 2. Et-Ta’likât-ün-nâfiatü fî usûl-il-fıkh.

Ebû İshâk İsferâinî i’tikâd Risâlesi’nde buyuruyor ki:

Biliniz ve i’tikâd ediniz ki; âlem, Allahü teâlâdan başka olan mâsivâdır (her şeydir). Yine i’tikâd ediniz ki, âlemi bir yaratan vardır. Bu yaratıcı kadîmdir. Mahlûkattan hiçbir şeye benzemez. Zihinlerde, vehimlerde kabûl edilebilecek bir sıfat olarak tasavvur edilemez. Onun için başlangıç ve nihâyet muhaldir (imkânsızdır). O, cevher, cisim, a’râz değildir. O, ağyardan müstağnidir. Ba’zı âlimler, Allahü teâlânın ağyardan müstağnidir ifâdesini; keyfiyetten, kemiyyetten, nerede ve niçin suâllerine muhatab olmaktan uzak olduğuna inanmak lâzımdır, diye açıklamışlardır. Yine inanmalıdır ki, Allahü teâlâ haydır (diridir ölmez), âlimdir, kadirdir, mürîddir (dileyici), semî’dir (işitici), basirdir (görücü), mütekellimdir (konuşucu). O’nun hayat, ilim, kudret, irâde, semi’, basar, kelâm ve tekvin sıfatları ezelidir ve ebedîdir. Allahü teâlâ bu sıfatlar ile muttasıfdır. Bu sıfatlardan hiçbiri mahlûkların sıfatlarına benzemez. Sıfatları O’nun aynıdır veya gayrısıdır denilemez. Yine sıfatları O’ndan ayrılır veya beraber bulunur veya O’na muhâliftir veya O’na muvafıktır demek muhaldir. Bu sıfatlar O’nunla kaimdir. O’nun kudreti, bütün makdurâtı (kudret verilmiş olanları), ilmi de bütün ma’lûmâtı içine alır.

Yine i’tikâd etmelidir ki, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. O’ndan başka bir yaratıcı yoktur. O birdir, vehimde kısımlara, akıllarda cüzlere ayrılmaz. Bu ehad-üs-samedin tefsîridir. Yine i’tikâd etmelidir ki, muhdes (sonradan yaratılanlara) olanlara caiz olan şeyler veya Allahü teâlâyı muhdes zannettirecek şeylerin O’na isnadının caiz olmadığına inanmak lâzımdır. Bunun ma’nâsı Allahü teâlâya, hareket, sükûn, biraraya gelme, ayrılma, bir hizada durma, karşı karşıya durma gibi fiiller isnâd edilemez. Kısaca, Allahü teâlâyı hadîs (sonradan olma) zannettirecek hiçbir şey O’na nisbet edilemez. Adem (yokluk), O’na sahih değildir. Yine i’tikâd etmelidir ki, Allahü teâlâ zâtı ile kâimdir. Mekândan, O’na hulul edecek cisimden ve zamandan münezzehtir. O’nun için cihetler (ön, arka, sağ, sol, üst, alt) yoktur. Allahü teâlâ bu cihetlerden münezzeh olarak Cennette görülecektir. Yine Allahü teâlâya zevce, çocuk, ortak, benzerler isnâd etmek muhaldir (imkânsızdır).

O’nun kendinden başka her canlıyı öldürmeye kadir olduğuna, O’ndan başka herşeyin yok olabileceğine inanmak lâzımdır. Yine Allahü teâlânın, cisimleri benzeri ile kusursuz yaratacağına, dilediği zaman canlıları yaşatıp, diriltip, öldüreceğine i’tikâd etmelidir.

…Yine inanmak lâzımdır ki, Resûllerinin doğruluğuna delîl mu’cizelerdir. Mu’cizenin yalancılar elinde ortaya çıkması mümkün değildir. Yine inanmalıdır ki, Peygamber gönderilmeden önce hiçbir kimseye, hiçbir vecibe yoktur. Eğer peygamber gönderilmeden önce birşey yaparsa, ondan sevâbı kesilmez, ona bir ceza da verilmez.

Yine biliniz ki, Peygamber göndermek, Peygamberlere kitablar indirmek, emir ve nehiyleri va’d ve vaidler, Peygamberlerin emrettikleri şeylerin hepsi haktır. Ondan haber verdikleri şeyin hepsi doğrudur. Peygamberlerin söylediklerini terk etmesi caiz değildir. Yine inanmalıdır ki, Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın peygamberidir. O’nun mu’cizesi Kur’ân-ı kerîmdir. Dini, İslâmdır. Resûlullah (aleyhisselâm), haşr ve neşri, kabir azâbını, tâat (ibâdet) ehlinin sevâbını, mâsiyet (günah) ehlinin azâbını (cezasını), imân ile ölenin; tövbe ile veya şefaat ile Cennete gireceğini haber verdi.

Yine inanmalıdır ki, Ümmet-i Muhammed’in doğruluğunda icma’ ettikleri şey haktır. Bâtıl olduğunda icma’ ettikleri şey fâsiddir. Beş ibâdet, İslâmın temelidir. Bunlar: Kelime-i şehâdet, namaz, oruç, zekât, hacdır. Yine inanmalıdır ki, dînî bir husûsta kendisine müşkül gelen bir mes’eleyi, din husûsunda kendisinden daha fazla bilene ve ictihâd mertebesine ulaşan âlimlerden, amelinde daha vera’ sahibi

olana müracaatın vâcib olduğuna i'tikâd etmelidir. Bundan sonra mes'eleyi onlara arz etmeli, ondan sonra da, onların verdiği fetvâ ile amel etmelidir.

Bütün bu saydıklarımıza i'tikâd eden kimse, îmân sahibi olmaya hak kazanmış ve ehl-i şefaatten olmuştur. Onun gideceği yer Cennettir. Ehl-i tahkîk demişlerdir ki: Bu bildirdiğimiz şekilde inanan kimse, taklidi. İmândan çıkarak âriflerin cümlesine dâhil olur.

Ebû İshâk İsferâinî Eshâb-ı Kirâmın üstünlüklerini anlattığı Kitâbu nûr-ül-ayn fî meşhed-i Hüseyn adlı eserinden ba'zı bölümler:

> İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anh) rivâyet edildi: "Asırların en iyisi, Resûlullahı (aleyhisselâm) görüp imân eden Eshâb-ı Kirâmın asrıdır. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "(Ey Muhammed'in ümmeti!) **Siz,** beşeriyet için meydana çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten alıkorsunuz ve Allahü teâlâya imânınızda devam edersiniz." (Al-i İmrân-110) buyurdu. Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) sonra, en hayırlı olanlar, onlardan sonra gelenlerdir (Tabiîn). Onlardan sonra, en hayırlı olanlar, onlardan sonra gelenlerdir (Tebe-i tabiîn). Çünkü Buhârî ve Müslim'de Resûlullahın şöyle buyurduğu bildirilmektedir "Sizin en hayırlınız, benim asrımda bulunanlardır. Sonra onları ta'kib edenler, sonra onları ta'kib edenler." Bu üstünlük, imân yönündendir. Bu kesindir. Çünkü kâfirlerin azılılarının çoğu, Resûlullahın (aleyhisselâm) yaşadığı birinci asırda idi. Onlar imân etmedikleri için, Resûlullahı (aleyhisselâm) görmeleri onlara bir fâide vermedi. "Karn"ın (asrın) ne olduğu üzerinde âlimler farklı izahlar yaptılar. Karn için, nesil olduğu söylendi. Âlimlerin bir kısmı bunu tercih etti. Buna göre birinci nesil, Eshâb-ı Kirâm neslidir, ikincisi, Tabiîn, üçüncüsü, Tebe-i tâbiîndir. Yine Karn'dan maksat) senelerdir diyenler de oldu. Fakat ne kadar seneye Karn denilir, bunda ihtilâf vardır. Ancak en doğrusu: Karn'ın yüz seneye denildiğidir. Bu üç asırdan sonraki asırlar birbirine müsavî midir? Yoksa birbirine üstünlükleri var mıdır? Bu husûsta da âlimler farklı söylemişlerdir. Eshâb-ı Kirâm Resûlullaha (aleyhisselâm) "Acaba bizden daha iyi olanlar var mı?" diye sorunca, Resûlullah (aleyhisselâm): "Sizden sonra gelecek olan bir topluluk vardır ki, onlar iki kapak arasında bir kitap bulurlar. Onda bulunanlara îmân ederler Halbuki onlar beni görmemişlerdir. Onlar, benim Allahü teâlâdan getirdiğim her şeyi kabûl ederler. Onlarla amel ederler. İşte onlar sizden daha hayırlıdır" buyurdu.

Eshâb-ı Kirâmdan sonra gelecek olan o kavmin üstünlüğü bir yöndendir. Onların bir bakımdan üstünlüğü, mutlak üstünlüklerini gerektirmez. O hâlde, Eshâb-ı Kirâmın ümmetin en üstünü olduğuna inanmak kesinlikle lâzımdır. Sahâbî, Resûlullah (aleyhisselâm) ile görüşüp, müslüman olarak ölen kimseye denir. Eshâb-ı Kirâmın hepsi âdildirler.

> İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: Resûlullah (aleyhisselâm) altmışüç yaşında vefât etti. Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) sonra, hilâfeti Hazreti Ebû Bekr üzerine aldı. Hazreti Ebû Bekr, hem ilk müslümanlardan ve hem de, Hudeybiye anlaşmasında, Bedir harbinde bulunan Eshâb-ı Kirâmın, Aşere-i mübeşşerenin [Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd, Saîd, Abdurrahmân bin Avf, Ebû Ubeyde Amr bin Cerrah (r.anhüm ecmâîn)], dört halifenin, dolayısıyle bütün Eshâb-ı Kirâmın en üstünüdür. Dört halife de, üstünlük bakımından birbirinden farklıdırlar. Bunların en üstünü Hazreti Ebû Bekr'dir. Çünkü, o hem Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra ve hem de Eshâb-ı Kirâmın icma'ı ile halife oldu. Hazreti Ebû Bekr, Resûlullah efendimiz gibi, altmışüç yaşında vefât etti. Dört halife içinde üstünlük sırasında ikinci olarak Hazreti Ömer gelir. O da halifeliği Eshâb-ı Kirâmın icma'ı ile aldı. Altmışüç yaşında vefât etti. Fazilette Üçüncü sırada Hazreti Osman gelir. Eshâb-ı Kirâmın icma'ı ile halife oldu. Onüç sene hilâfette kalmıştır. Kur'ân-ı kerîm okurken şehid edildi. Dördüncü derecede, Hazreti Ali gelir. Eshâb-ı Kirâmın icma'ı ile halife oldu. Hilâfeti dört senedir. Bir rivâyette beş senedir. Kûfe'de şehid

edildi. Şehid eden Abdurrahmân bin Mulcem'dir. Kûfe mescidinin mihrabına defnedildi. Dört halifenin (r.anhüm) hilâfetlerine, Resûlullah efendimiz şöyle işâret buyurmuşlardır. "Benden sonra hilâfet otuz senedir. Sonra melîk-i adûd olur."

"Tuhfe kitabında: "Bir kimsenin halîfe olacağı nass ile ya'nî âyet-i kerîmelerde veya hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmiş ise, buna (Hilâfet-i Râşide) denir. Dört halifeye, bunun için (Hulefâ-i Râşidîn) denilmektedir. Halîfe olacağı akıl ile, nassın işâreti ile anlaşılıyorsa, buna (Hilâfet-i âdile) denir. Halife olacağı açıkça veya işâretle bildirilmemiş olan kimsenin, kuvvet zoru ile hükümeti ele geçirmesine (Hilâfet-i câire) denir. Bu kimse de (Melîk-i adûd) olur.

Şah Veliyullah-i Dehlevî'nin (İzâlet-ül-hafâ) kitabının beşyüzyirmisekizinci (528) sahifesindeki hadîs-i şerîfte "Biz bu işe, Peygamberlikle ve Allahın rahmeti ile başladık. Bundan sonra, hilâfet ve rahmet olur. Ondan sonra melîk-i adûd olur. Ondan sonra da ümmetimde zulüm, işkence ve fesâd olur" buyuruldu. Bu hadîs-i şerîfte Mu'âviye'nin (radıyallahü anh) güç kullanarak hükümeti ele geçireceği, fakat zulmün ve fesadın onun zamanında değil, daha sonra başlıyacağı bildirilmektedir.

Mu'âviye (radıyallahü anh), Hasen (radıyallahü anh) hilâfeti kendisine teslim ettikten ve Eshâb-ı Kirâm onun için kabûl oyu verdikten sonra, (Halîfe-i âdil) olmuştur. Bu bakımdan, bu yüce Sahâbiye melîk-i adûd demek ve bu kelimeye zâlim, azgın kral ve buna benzer yanlış, kaba ve çirkin ma'nâlar vermek büyük bir iftiradır.

Gayr-i müslimlerin devlet başkanlarına kral denir. Vaktiyle Fransa kralı, İngiliz kralı böyle idi. Bir İslâm melîkine, müslümanların halîfe diyerek saydıkları ve sevdikleri mübârek bir zâta kral demek çok hatâlı bir sözdür. Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Mu'âviye'ye melik diyor. Milyonlarca müslüman da melik ve halîfe diyor. Hazreti Mu'âviye'nin melik olacağına hadîs-i şerîflerde işâret vardır."

Hazreti Mu'âviye halife olup, hükmü bütün İslâm memleketlerinde geçerli olunca; Hazreti Hüseyn, kardeşleri, kendisinin ve kardeşinin çocukları, büyük-küçük bütün akrabâları Şam'da yanında kaldı. Onlara pekçok ikramlarda bulunuyordu. Onlara gayet iyi muâmele edilmesi, gönüllerinin alınması için devamlı tenbîh ve ikazlarda bulundu. Onun yanında, Hazreti Hüseyn'in elinden üstün bir el, onun emrinin üstünde bir emir yoktu. Askerlerden önce onlara sarfiyatta bulunuyor, birlikte biniyorlar, birlikte iniyorlardı. Kürsüde Hazreti Hüseyn'in yanına oturuyordu. Vefâtına yakın Mu'âviye (radıyallahü anh) çok hastalandı. Artık vefât edeceğini anlayınca, oğlu Yezîd'i çağırttı. Yezîd yanına gelince ona: "Herkesin muayyen bir eceli vardır. İnsanın eceli geldiği zaman, Allahü teâlâ onu asla geciktirmez. Her nefs ölümü tadacaktır. Artık ölümüm yaklaştı. Bütün emir ve hüküm Allahü teâlânındır" dedi. Yezîd bu arada, "Babacığım! Senden sonra kim halife olacak" dedi. Mu'âviye (radıyallahü anh) "Sen olacaksın. Fakat söyleyeceklerimi iyi dinle. Sana şunları tavsiye ederim. Maiyetinde olanlara ve halka iyi muâmele et. Çünkü melikler, yarın kıyâmet gününde hesap vermesi için, Allahü teâlânın huzûrunda, Cennet ile Cehennem arasında bulunan bir köprü üzerinde durdurulurlar. Allahü teâlâ, dünyâdaki adâleti sebebiyle dilediğini Cennete kor, dilediğini de, dünyâda haksızlık ve zulmü sebebiyle Cehenneme atar. Ey oğlum! insanları huzûrunda üç kısma ayır. Senden büyük olanları baban yerinde kabûl et, küçükleri çocukların yerine koy, orta durumda olanları kardeşin say. Oğlum! Mâiyyetine adâletle muâmele et. Bütün işlerinde Allahü teâlâdan kork. Kıyâmet günündeki durumun için Allahü teâlâdan kork. Ey oğlum! Hazreti Hüseyn, çocukları, kardeşleri, kardeşlerinin çocukları, bütün akrabası ve Hâşimoğullarını sana ısrarla tavsiye ederim. Ey Yezîd! Hüseyn (radıyallahü anh) ile müşavere etmeden, halk hakkında hiçbir iş yapma. Senin yanında, onun emrinden daha yüksek emir, onun elinden daha yüksek bir el olmasın. Onsuz, onun çoluk çocuğu olmadan bir şey yeme ve içme. Ona ve onun çoluk çocuğundan önce, ne askerine ve ne de kendi çoluk çocuğuna bir sarfiyatta bulunma. Onu ve onun çoluk çocuğundan önce kimseyi giydirme. Ey oğlum! Biz sâdece onun, babasının ve dedesinin (aleyhisselâm) köleleriyiz. Ey oğlum! Bir harcama yaparsan, yarısı Hüseyn (radıyallahü anh) için olsun. Onun gazâbından çok sakın. Onun gazâbı, Allahü teâlânın ve Resûlünün (aleyhisselâm) sana gazâb etmesine sebeb olur. Çünkü onun dedesi (Resûlullah efendimiz; (aleyhisselâm), önce gelenler ve sonra gelenler hakkında şefaat edecektir. Bütün insanlar ve cinler hakkında en büyük şefaati o

yapacaktır. Onun babası (Ali bin Ebi Tâlib kerremallahü vecheh), kıyâmet gününde Kevser havzının suyundan dağıtacaktır. Livâ-i Hamd onun elindedir. Annesi Fâtımât-üz-Zehrâ (radıyallahü anha), kadınların efendisidir. Büyük annesi, Hadice-i Kübrâ'dır. Onlar bu dîne hizmet ettiler, yardımcı oldular. Allahü teâlâ, onlar sebebiyle bizi doğru yola iletti. Ey oğlum! öyleyse onların gazâbından pek çok sakın. Çünkü onların gazâbı, Allahü teâlâ ve Resûlünün gazâbına sebeb olur. Onlara ve çoluk çocuğuna, herkesin iyilik etmelerini tavsiye et. Onları râzı et: Hazreti Hüseyn, çoluk çocuğu, akrabaları ve Beni Hâşim hakkında ileri gitme. Eğer böyle yapıp onları gazâblandırırsan, senden dünyâda ve âhırette beri (uzak) olurum. Kıyâmet günü Cehennemde mücrimlerle beraber haşrolunursun!" dedi. Bunları dinleyen Yezîd, "Bana yaptığın bütün tavsiyelerine uyacağıma söz veriyorum" dedi.

Mu'âviye (radıyallahü anh), oğlu Yezîd'e, Hazreti Hüseyn'in hakkında gerekli tavsiyeleri yaptıktan kısa bir müddet sonra, Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah diyerek vefât etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 256

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 83

3) Tehzîb-ül-esmâ vel-lüga cild-2, sh. 169

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 209

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 28

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 24

7) Vehhâbiye Nasihat sh. 14

8) Nûr-ül-ayn fî meşhedi Hüseyn sh. 3

9) Risâlet-ül-i'tikâd v. 1a.

10) Tebyîn-i kizb-il-müfterî sh. 243

11) Tabakât-ı Şîrâzî sh. 106